

РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій
на хімічно небезпечних об'єктах в особливий період

1. Ці Рекомендації роз'яснюють послідовність та зміст дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання, які є власниками, користувачами чи юридичними особами, на балансі яких перебувають хімічно небезпечні об'єкти¹ (далі – ХНО), стосовно запобігання виникненню надзвичайних ситуацій цих об'єктах в особливий період.

Терміни, які використовуються у цих Рекомендаціях, вживаються у значеннях, визначених у Кодексі цивільного захисту України та інших актах законодавства.

2. З моменту оголошення в Україні воєнного стану² та приведення єдиної державної системи цивільного захисту у відповідну ступінь готовності³ введено в дію План цивільного захисту України на особливий період та відповідні плани на регіональному, місцевому та об'єктових рівнях⁴.

Зазначеними планами цивільного захисту на особливий період передбачено вжиття заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, мінімізації масштабів та наслідків аварії на об'єктах підвищеної небезпеки, зокрема ХНО.

3. Відповідно до вимог статті 18 Кодексу цивільного захисту України⁵ до повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту, зокрема належить:

розроблення та здійснення заходів, спрямованих на забезпечення сталого функціонування національної економіки в особливий період, зокрема об'єктів господарювання, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади;

¹Хімічно небезпечний об'єкт - це об'єкт, на якому використовують, переробляють, зберігають або транспортують НХР, у разі аварії на якому чи під час руйнування якого можуть загинути чи отримати ушкодження люди, а також це може призвести до хімічного забруднення навколишнього середовища (ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять»).

²Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

³Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 179-р «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану».

⁴Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 626 «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту».

⁵Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р. №5403-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 89. С. 9.

забезпечення реалізації вимог техногенної безпеки⁶ на потенційно небезпечних об'єктах, об'єктах підвищеної небезпеки та інших суб'єктах господарювання, що належать до сфери їх управління, які можуть створити загрозу виникнення аварії.

4. Відповідно до вимог статті 19 Кодексу цивільного захисту України до повноважень місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту, зокрема належить:

забезпечення цивільного захисту на відповідній території;

забезпечення реалізації вимог техногенної безпеки на потенційно небезпечних об'єктах та інших суб'єктах господарювання, які можуть створити реальну загрозу виникнення аварії, що належать до сфери їх управління;

розроблення та здійснення на відповідній території заходів, спрямованих на забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, в особливий період.

5. Відповідно до вимог статті 20 Кодексу цивільного захисту України до завдань і обов'язків суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту, зокрема належить:

забезпечення виконання заходів у сфері цивільного захисту на об'єктах суб'єкта господарювання;

розроблення планів локалізації та ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки;

проведення оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах суб'єкта господарювання, здійснення заходів щодо неперевищення прийнятних рівнів таких ризиків;

здійснення за власні кошти заходів цивільного захисту, що зменшують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій.

6. Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»⁷ в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати такі заходи правового режиму воєнного стану:

встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

⁶Наказ МВС України від 05.11.2018 № 879 «Про затвердження Правил техногенної безпеки», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 листопада 2018 р. за № 1346/32798.

⁷Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250.

вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини.

Також статтею 15 цього Закону України до повноважень військових адміністрацій віднесено прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями.

Перелік хімічних речовин, торгівля якими може заборонятися і які можуть вилучатися в установленому порядку у підприємств, установ та організацій в умовах правового режиму воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 р. № 676.

7. Враховуючи вищезазначені норми законодавства відповідні органи виконавчої влади (військові адміністрації), органи місцевого самоврядування у взаємодії із керівництвом ХНО мають повноваження та завдання щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій в особливий період з метою зниження наслідків можливих аварій на цих об'єктах у разі їх руйнування (пошкодження), у тому числі шляхом зменшення запасів небезпечних хімічних речовин (далі – НХР).⁸

8. Завдання та заходи щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на ХНО повинні відображатись у:

плані цивільного захисту на особливий період, який розробляється у суб'єктом господарювання, який продовжує роботу у воєнний час та який віднесено до категорії цивільного захисту;⁹

плані локалізації і ліквідації аварій та їх наслідків, який розробляється на об'єкт підвищеної небезпеки;¹⁰

розділі «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту» проектної документації на будівництво (реконструкцію, технічне переоснащення) об'єкта.¹¹

9. Комплекс заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на ХНО визначається Правилами техногенної безпеки.¹² Зазначенні заходи поділяються на організаційні та інженерно-технічні.

⁸Небезпечна хімічна речовина – це хімічна речовина, безпосередня або опосередкована дія якої на людину може спричинити загибель, гостре або хронічне захворювання людей, завдання шкоди навколишньому середовищу (ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять»).

⁹Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 626 «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту».

¹⁰Наказ ДСНС від 17 травня 2022 року № 253 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів локалізації і ліквідації аварій та їх наслідків».

¹¹Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 6 «Про затвердження переліку об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту».

¹²Наказ МВС України від 05.11.2018 № 879 «Про затвердження Правил техногенної безпеки», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 листопада 2018 р. за № 1346/32798.

До основних організаційних заходів відносяться:
оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на ХНО;

інформування органів влади, сил цивільного захисту про основні загрози на ХНО з метою вжиття ними ефективних заходів захисту населення у разі виникнення НС техногенного характеру;

інформування органів управління та сил цивільного захисту про аварійні та небезпечні ситуації, розвиток може призвести до аварії і завдати шкоди життю та здоров'ю населення і навколишньому середовищу;

організації заходів із захисту працівників ХНО від шкідливого впливу НС техногенного характеру;

утворення об'єктових формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту, створення необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази, забезпечення готовності таких формувань до дій за призначенням;

здійснення навчання працівників правилам безпеки;

проведення об'єктових тренувань і навчань з питань цивільного захисту;

підтримання готовності створених диспетчерських служб;

здійснення практичних заходів з хімічного спостереження;

розроблення відповідних аварійних планів;

здійснення аварійно-рятувального обслуговування небезпечних об'єктів;

створення об'єктового матеріального резерву для запобігання і ліквідації наслідків НС та проведення невідкладних відновлювальних робіт, зокрема запасів дезактивууючих та дегазуючих (нейтралізуючих) речовин;

здійснення превентивних організаційних заходів, що зменшують рівень ризику виникнення НС на ХНО;

фінансування витрат у достатніх обсягах, необхідних для якісного забезпечення вимог безпеки.

До основних інженерно-технічних заходів відносяться:

створення, експлуатації і технічного обслуговування автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення НС та оповіщення населення у разі їх виникнення;

створення та утримання в робочому стані засобів зв'язку, аварійно-рятувальної техніки та обладнання і використання їх за призначенням;

забезпечення відповідно до законодавства своїх працівників засобами колективного та індивідуального захисту;

впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту під час будівництва (реконструкції, технічного переоснащення) на ХНО;

обладнанням ХНО системами пожежної сигналізації, автоматичного пожежогасіння та постановки водяних завіс;

реалізацією запроєктованих технічних рішень стосовно безаварійної зупинки технологічних процесів на ХНО;

здійсненням перекачування НХР до захищених (підземних) резервуарів та емностей;

підвищення надійності електропостачання об'єктів та технологічного устаткування, що не підлягають відключенню від електропостачання;
реалізацією технічних рішень щодо світломаскувальних заходів;
недопущення використання на ХНО обсягів НХР, які перевищують нормативні потреби та зменшення їх запасів у загрозовий та особливий період;

виконання заходів, спрямованих на зменшення запасів НХР на ХНО.

9. На території ХНО, які розташовані в міській зоні, допускається утримувати НХР в обсягах, передбачених проектними нормами зберігання (накопичення) та технологічними регламентами.

На майданчиках (у будівлях) ХНО, розташованих у заміській зоні, кількість НХР не може перевищувати 2 тис. тонн у разі зберігання на одному майданчику (у будівлі), якщо ці майданчики (будівлі) розташовані на відстані не менше ніж 500 м один від одного.

Загальна кількість НХР на всіх майданчиках (у будівлях) небезпечних об'єктів, розташованих на відстані менше ніж 500 метрів один від одного, не може перевищувати 2 тис. тонн.

Запаси НХР на базових складах у заміських зонах не повинні перевищувати норм, установлених для таких складів.¹³

10. У разі безпосередньої загрози ХНО щодо ураження його території у наслідок бойових дій найбільш ефективними є заходи, спрямовані на зменшення запасів НХР на об'єкті.

Організацію та виконання заходів, спрямованих на зменшення запасів НХР на ХНО, пропонується реалізовувати у такій послідовності.

10.1. Відповідні місцеві державні адміністрації (військові адміністрації), органи місцевого самоврядування:

визначають перелік ХНО, що потребують проведення процедури зменшення запасів НХР;

готують рішення щодо встановлення відповідним суб'єктам господарювання завдань щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, у тому числі шляхом зменшення запасів НХР;

забезпечують координацію та контроль за реалізацією заходів щодо зменшення запасів НХР.

У разі якщо ХНО відноситься до сфери управління відповідного міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, до вирішення питань щодо організації зменшення запасів НХР на ХНО залучаються уповноважені представники цього центрального органу виконавчої влади.

У разі переміщення та розміщення НХР на території іншого регіону (області, району, громади) такі рішення потребують узгодження із відповідними місцевими органами виконавчої влади (органи місцевого самоврядування).

¹³Наказ МВС України від 05.11.2018 № 879 «Про затвердження Правил техногенної безпеки», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 листопада 2018 р. за № 1346/32798.

10.2. З метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, суб'єктам господарювання, місцевим державним адміністраціям (військовим адміністраціям) або органам місцевого самоврядування доцільно ініціювати розгляд питання організації заходів, спрямованих на зменшення запасів НХР на ХНО, на засіданні відповідної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій (державної, регіональної чи місцевої)¹⁴ у залежності від прогнозу рівня та особливостей можливої надзвичайної ситуації.

Регіональна (місцева) комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій:

заслуховує інформацію керівників (представників) територіальних органів центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, відповідних установ та організацій, керівника ХНО з питання запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, у тому числі шляхом зниження запасів НХР, дає їм відповідні доручення щодо шляхів вирішення порушеного питання;

забезпечує координацію та контроль реалізації заходів щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації.

У разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації, яка потребує вжиття невідкладних заходів, засідання відповідної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій має бути ініційовано невідкладно.

За необхідністю розгляду питання проведення заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, у тому числі шляхом зменшення запасів НХР на ХНО, на засіданні Державної комісії, відповідні органи виконавчої влади (військові адміністрації) звертаються з пропозицією та відповідними обґрунтуваннями до Кабінету Міністрів України.

10.3. Суб'єктом господарювання, який є власником, користувачем, чи юридичною особою, на балансі якої перебуває ХНО, здійснюються такі загальні заходи:

створення переліку НХР, що перебувають на ХНО та потребують зменшення їх запасів;

створення переліку НХР, які складають найбільшу небезпеку у разі витоку як за токсикологічними показниками, так і за їх кількістю, що можуть створити найбільш масштабну надзвичайну ситуацію (далі – НС). При цьому визначається пріоритет найменувань НХР, які підлягають зменшенню їх запасів, а також кількість НХР, яка необхідна для функціонування об'єкта, може залишитися на ньому та не призведе до НС;

визначення процедур та способів зменшення запасів НХР із урахуванням технологічних особливостей обладнання об'єкта, а також фізичних, хімічних властивостей та токсикологічних характеристик НХР. При цьому пріоритетними

¹⁴Постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 р. № 18 «Про затвердження Положення про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайної ситуації» та від 17 червня 2015 р. № 409 «Про затвердження Типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій».

є заходи перекачування НХР до захищених (підземних) ємностей, приведення НХР до безпечних концентрацій, їх перероблення, а також вивезення НХР за межі населеного пункту (переміщення до іншого об'єкта, розташованого у безпечній зоні);

оформлення рішення керівника суб'єкта господарювання щодо вжиття комплексу заходів стосовно зменшення запасів НХР на ХНО;

забезпечення згідно з рішенням керівника суб'єкта господарювання, проведення комплексу заходів стосовно зменшення запасів НХР на ХНО;

інформування відповідних органів виконавчої влади (військових адміністрацій), органів місцевого самоврядування про реалізацію (завершення) заходів стосовно зменшення запасів НХР на ХНО.

10.3.1. У разі прийняття рішення щодо переміщення НХР у безпечні місця подальшого зберігання:

визначення пункту (пунктів) доставки (розвантаження) НХР, а також здійснення оцінки можливостей об'єкта, на якому планується подальше розміщення (зберігання) НХР;

вирішення логістичних питань та матеріально-технічного забезпечення процесу переміщення НХР, зокрема:

визначення власників транспортних засобів, що планується залучити до переміщення НХР, та укладання відповідних договорів;

підготовка транспорту та обсягу транспортувальних ємностей, що потрібно використати для переміщення НХР;

здійснення розрахунку часу на проведення завантаження, переміщення, розвантаження у пункті (пунктах) призначення;

визначення шляхів транспортування (основний та запасний);

підготовка додаткових транспортувальних ємностей для здійснення перекачування НХР на випадок НС під час транспортування;

визначення найменувань та накопичення необхідної кількості речовин (спеціальних рідин) для проведення нейтралізації розливів НХР;

підготовка документів щодо забезпечення процесу прийому передачі та транспортування НХР;

10.3.2. У разі прийняття рішення переробки НХР:

необхідно визначитися із кінцевим продуктом переробки, із врахуванням його токсикологічних характеристик, фізичних та хімічних властивостей щодо можливого виникнення надзвичайної ситуації;

визначитися із подальшим утриманням (реалізацією) кінцевого продукту переробки;

визначення підприємства, яке технологічно спроможне реалізувати процедуру переробки та способи доставки вихідного продукту переробки;

забезпечення заходів із перезавантаження (розвантаження) та перевезення НХР до місця переробки, заходів забезпечення безпеки у ході їх виконання.

10.3.3. У разі прийняття рішення щодо утилізації НХР шляхом спалювання:

визначення кінцевого продукту утилізації, його обсягів, токсикологічних характеристик, фізичних та хімічних властивостей, властивостей щодо прогнозування можливих негативних наслідків для населення та довкілля, що можуть виникнути в процесі утилізації;

визначення підприємства, що технологічно спроможне буде здійснити утилізацію;

забезпечення заходів із перезавантаження (розвантаження) та перевезення НХР до місця переробки, заходів забезпечення безпеки у ході їх виконання.

10.3.4. У разі прийняття рішення щодо нейтралізації НХР хімічним способом:

визначення, його обсягів, токсикологічних характеристик, фізичних та хімічних властивостей, властивостей щодо можливого виникнення надзвичайної ситуації;

визначення обсягу нейтралізаторів, їх наявність (доступність);

визначення підприємства, яке технологічно спроможне реалізувати процедуру нейтралізації.

забезпечення заходів із перезавантаження (розвантаження) та перевезення НХР до місця переробки, заходів забезпечення безпеки у ході їх виконання;

11. Забезпечення безпеки під час здійснення переміщення (перезатарювання) та транспортування НХР покладається на суб'єкта господарювання, персонал якого здійснює зазначені заходи.

При цьому необхідно дотримуватися вимог Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів¹⁵, а у разі перевезення НХР залізничним транспортом – Правил перевезення небезпечних вантажів¹⁶.

12. За рішенням керівника суб'єкта господарювання, який є власником, користувачем чи юридичною особою, на балансі якої перебуває ХНО, до здійснення заходів щодо переміщення (перезатарювання) та транспортування НХР можуть залучатись аварійно-рятувальні служби відповідно до Порядку здійснення постійного та обов'язкового аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання, галузей та окремих територій.¹⁷

¹⁵Наказ МВС від 04.08.2018 № 656 «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів».

¹⁶Наказ Міністерства транспорту зв'язку України від 25.11.2008 № 1430 «Про затвердження Правил перевезення небезпечних вантажів».

¹⁷Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 р. № 5 «Про затвердження Порядку здійснення постійного та обов'язкового аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання, галузей та окремих територій».